

HORNUGGLAN I LINDESBERGS KOMMUN

MATS ANDERSSON, PER ANGELSTAN

Att fåglar kan variera i antal olika år beroende på födotillgången är välbekant, exempelvis är vissa ugglor så beroende av smågnagare att häckning uteblir de år dessa är i botten. Hornugglan är en typisk sorkspecialist och antalet häckande i vår kommun kan pendla mellan ett fåtal par vissa år och upp till kanske 100 par andra, sorkrika år. Det är om detta och hornugglans tydliga koppling till jordbruksmark som denna artikel ska handla. Vi presenterar dels hornugglans förekomst i Lindesbergs kommun under 1980-talet, dels en specialinventering utförd på Grimsö forskningsstation 1974.

UTBREDNING

Hornugglan häckar, huvudsakligen i dungar och skogsbryn i anslutning till odlad mark, över nästan hela landet. Beståndet varierar dock kraftigt med bytestillgången, varför nordgränsen inte är konstant. (SOF 1978).

HÄCKNING

För sin häckning väljer hornugglan nästan uteslutande ett gammalt kråkbo, där 3-6 ägg läggs. Äggen ruvas i ungefär 30 dagar och ungarna lämnar boet efter ytterligare 20-25 dagar. Ungarna sitter sedan spridda i närheten av boplatsen ännu en knapp månad för att därefter vara helt självständiga. Då ungarna är utflugna och sitter i närheten av boplatsen tigger de nattetid med ett genomträngande och klagande läte som hörs lång väg. Det är detta tiggläte som i juni och en bit in i juli oftast är det enda som avslöjar hornugglans närvaro i ett område. När vi har inventerat arten i Lindesbergs kommun har vi uteslutande använt oss av ungarnas tiggläten som häckningsindicium.

FÖDOVAL

Under tre år på 1980-talet har hornugglan häckat mycket talrikt i Lindesbergs kommun (1984, 1987 och 1988). Åren däremellan fanns bara ett fåtal häckningar. På sid 40 finns en förteckning och karta över samtliga kända häckningslokaler i kommunen under 1980-talet. De mycket kraftiga svängningarna i hornugglans bestånd kan förklaras av sorkens likadana svängningar i sina bestånd.

Hornugglan är således en utpräglad smånagarspecialist och det tycks som åkersork är viktigaste bytesvalet. En undersökning gjord i Uppland på hornugglans bytesval och främst baserad på analys av spybollar visade att av 2667 identifierade bytesdjur var hälften åkersorkar och 44 % möss av olika slag.

Det finns även i vår kommun ett klart samband mellan sorktillgång och hornugglebäckningar. Detta visas i figuren intill där sorkindex på Grimsö forskningsstation har lagts intill antalet bäckningar av hornugglar i Lindesbergs kommun under åren 1981-1988.

Antalet bäckningar som rapporterats de olika åren är:

1981:	1	1985:	2
1982:	0	1986:	0
1983:	3	1987:	33
1984:	41	1988:	70

Som framgår av figuren följer antalet bäckningar helt tillgången på sork, enda svikelsen är 1988 då sorkindex faller. Detta kan betyda att sorkpopulationen nu nått sin topp och är på väg ner.

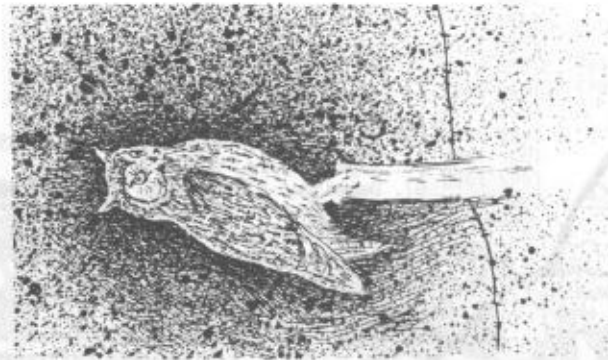
BIOTOPVAL

Åkersorken påträffas i marker med högt gräs, öppen skog, dikenrenar, ångmarker, kärr, åstränder, hyggen mm. Den klarar sig inte på hårt betade marker men kan bli mycket talrik på marker där betet upphört, t ex i samband med skogsplantering på gammal åker. (Corbet, Övenden 1980). Det är också på ovan nämnda marktyper man hittar hornugglan häckande och jagande i kommunen. Hornugglan är således starkt knuten till jordbruksbygd med omväxlande ångar, odlade fält, skogsdungar och gärna nära till sjö eller annan våtmark. Däremot i den rena barrskogen saknas den så gott som helt. Exempelvis i nordvalla-

tra Lindesbergs kommun, skogarna runt Nyberget ca 75 km², fanns 1987 inte mer än något enda par, i anslutning till byn Denshyttan. En faktor som i skogsområden kan påverka hornugglebeståndet negativt, trots god sorktillgång på vissa hyggen, är dålig tillgång till lämpliga boplatser. Hornugglan häckar ju ofta i gamla åkråbbon och kråkan är ovanlig i våra vidsträckta barrskogar.

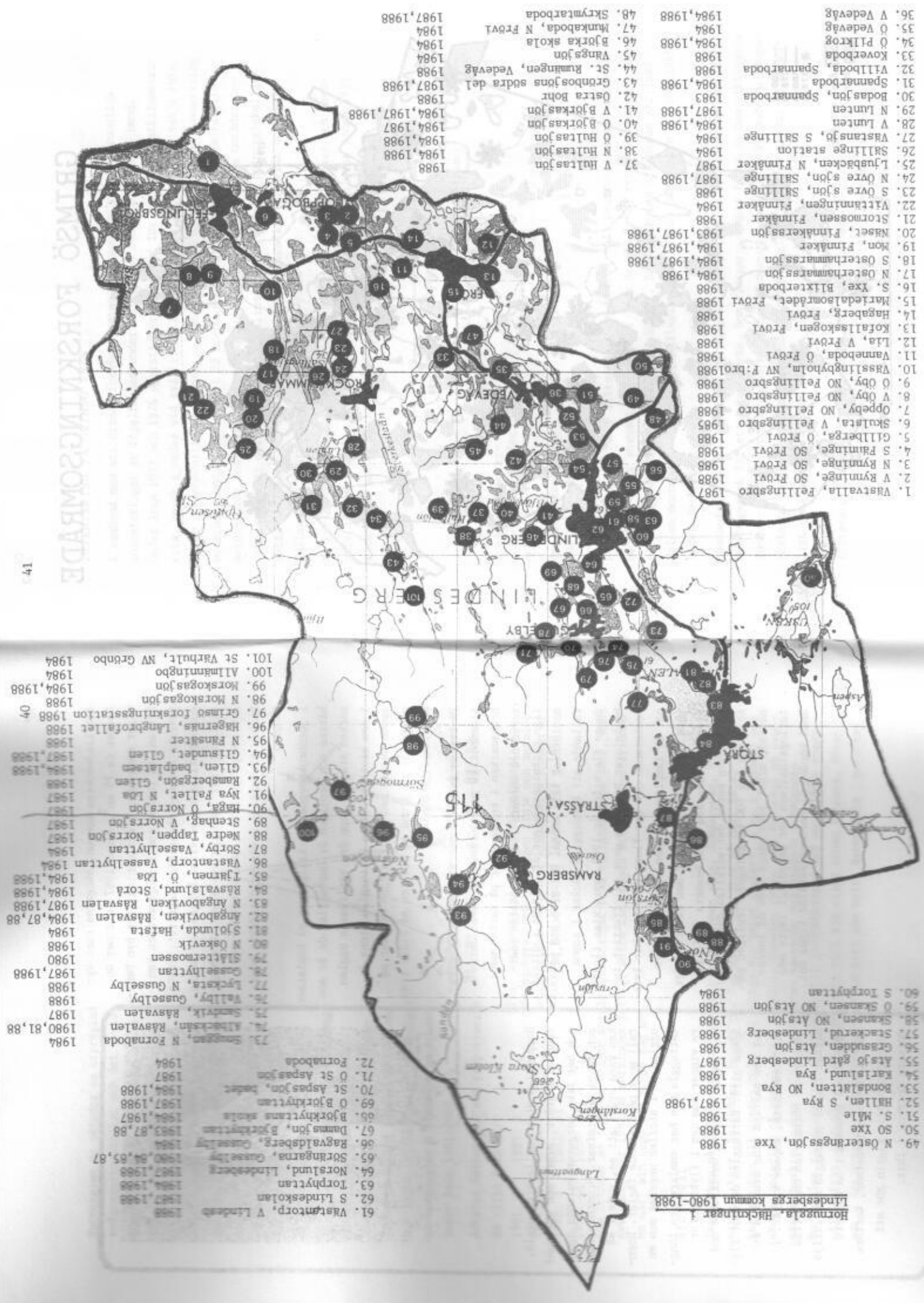
I jordbruksbygden är tillgången på boplatser bättre och troligen är hornugglan de år som sorken står på topp den vanligaste ugglan i den biotopen. Även kattugglan finns i samma område men har troligen minskat på senare år på grund av bristen på äldre träd med lämpliga bohål.

På kartan (sid40) har vi visat koncentrationen till just jordbruksmarken. Jordbruksmarken i kommunen är på kartan markerad med mörkare färg och nästan samtliga häckningsplatser är belägna i direkt anslutning till denna. Det är också påfallande att hornugglan häckar i samma dunge flera år. År 1988 upptäcktes flest häckningar beroende mest på effektivt inventerande och att flera personer har lyssnat av lämpliga områden. Totalt hördes inte mindre än 70 kullar men eftersom det finns områden som inte besökts i större omfattning borde det verkliga antalet detsamma år närmast 100 häckningar. Troligen så häckade minst lika många 1984 då inventeringsinsatsen var betydligt lägre men ändå hördes 41 hornugglekullar tiggas mat.

Hornugglan är en mellanstor uggla, tecknad i grått, svart och gulbrunt och har likt berguven gulröda ögon och långa örntofsar. Örntofsarna kan vara svåra att se, syns i så fall mest på sittande fåglar. Hornugglan är i storlek ungefär som en kattuggla men har smalare och längre vingar som den i flykten för med lugna vingslag omväxlande med långa glid. Kattugglan däremot flyger med hastiga slag avbrutna av glid med korta, kupade vingar. I flykten är hornugglan emellertid mycket lik en jorduggla men skiljs från denna genom att ha mörkare buk, ljusare vingpetsar, kortare vingar och hela fågeln gör ett mörkare intryck i fält.

Hörnussjö, Häcklingar 1
Lindesbergs kommun 1980-1988

61. Västertorp, V Lindes 1988
62. S Lindeskolan 1987, 1988
63. Torphyttan 1988, 1988
64. Norstund, Lindesberg 1987, 1988
65. Sörängarna, Gusselby 1980, 84, 85, 87
66. Ragvaldsberg, Gusselby 1988
67. Damnsjön, Björkhyttan 1983, 87, 88
68. Björkhyttans södra 1984, 1987
69. Ö Björkhyttan 1987, 1988
70. St Aspasjön, Neder 1984, 1988
71. Ö St Aspasjön 1987
72. Fornaboda 1984
73. Smöggen, N Fornaboda 1984
74. Altheckan, Råsvälen 1980, 81, 88
75. Sandvik, Råsvälen 1988
76. Vallby, Gusselby 1988
77. Ljcksta, N Gusselby 1988
78. Gusselhyttan 1988
79. Slättermossen 1980
80. N Oskevik 1988
81. Sjolunda, Håsta 1984
82. Ångaboviken, Råsvälen 1984, 87, 88
83. N Ångaboviken, Råsvälen 1987, 1988
84. Råsvälund, Stora 1984, 1988
85. Tjärnen, Ö Lå 1984, 1988
86. Västertorp, Vasselhyttan 1984
87. Sörby, Vasselhyttan 1984
88. Nedre Tappen, Norrsjön 1987
89. Stenber, V Norrsjön 1987
90. Haga, Ö Norrsjön 1987
91. Nya Fallet, N Lå 1987
92. Ramsbergssjön, Glien 1988
93. Glien, badplatsen 1984, 1988
94. Giusundet, Glien 1987, 1988
95. N Fansäter 1988
96. Hågerås, Långbrofallet 1988
97. Gräse forskningsstation 1988
98. N Morskögasjön 1988
99. Morskögasjön 1984, 1988
100. Alimnånsjö 1984
101. St Vårhult, NV Grånbo 1984

1. Vastalla, Fellingssbro 1987
2. V Rynlinge, SO Fvtvl 1988
3. N Rynlinge, SO Fvtvl 1988
4. S Fåminge, SO Fvtvl 1988
5. Glibberga, Ö Fvtvl 1988
6. Skulsta, V Fellingssbro 1985
7. Oppeby, NO Fellingssbro 1988
8. V Öby, NO Fellingssbro 1988
9. Ö Öby, NO Fellingssbro 1988
10. Vasselbyholm, NV F:bro 1988
11. Vannaboda, Ö Fvtvl 1988
12. Lå, V Fvtvl 1988
13. Kofällaskogen, Fvtvl 1988
14. Hagaberg, Fvtvl 1988
15. Martedalaområdet, Fvtvl 1988
16. S. Xxe, Hållerboda 1988
17. N Österhammarsjön 1984, 1988
18. S Österhammarsjön 1984, 1987, 1988
19. Mon, Finnaker 1983, 1987, 1988
20. Naset, Finnaker 1988
21. Storstossen, Finnaker 1988
22. Vitanmängen, Finnaker 1984
23. S Övre sjön, Sällinge 1988
24. N Övre sjön, Sällinge 1987, 1988
25. Ljusbäcken, N Finnaker 1987
26. Sällinge station 1984
27. Västansjö, S Sällinge 1984, 1988
28. V Lunten 1984, 1988
29. N Lunten 1987, 1988
30. Bodasjön, Spannarboda 1983
31. Spannarboda 1984, 1988
32. Villboda, Spannarboda 1988
33. Koverboda 1988
34. Ö Plikrosg 1984, 1988
35. Ö Vedevåg 1984
36. V Vedevåg 1984, 1988
37. V Hultasjön 1988
38. N Hultasjön 1984, 1988
39. Ö Hultasjön 1984, 1987, 1988
40. Ö Björkasjön 1984, 1987, 1988
41. V Björkasjön 1984, 1987, 1988
42. Östra Bohr 1988
43. Grönboströms södra del 1987, 1988
44. St. Rummängen, Vedevåg 1988
45. Vångsjön 1984
46. Björka skola 1984
47. Munkaboda, N Fvtvl 1984
48. Skrymlarboda 1987, 1988

GÄLMSÖ FORSKNINGSGOMBRÅDE

GRIMSÖ FORSKNINGSSOMRÅDE

INVENTERING PÅ GRIMSÖ 1974 JÄRHÖNÄV ÄR RÄJÖÄF

I samband med att Grimsö forskningsstation skapades gjordes grundliga inventeringar av fågelfaunan under ledning av Sören Svensson i Lund. Under åren 1973 och 1974 upprättades artlistor för varje kvadratkilometer-ruta. Besök gjordes vid två tillfällen och sammanlagt besöktes varje ruta under i genomsnitt 3-4 timmar. I samband med denna heltäckande inventering noterades under 1974 totalt 28 hornugglekullar i de ca 180 kvadratkilometer-rutor som berör Grimsö forskningsområde. Eftersom hela området besöktes innebär detta alltså en totalinventering av alla hornugglekullar detta år. Detta gör det möjligt att närmare studera huruvida hornugglekullarna är knutna till jordbruksmark eller inte.

På kartan över Grimsö-området sid 42 har vi markerat all åker och ängs-
mark liksom i vilken kvadratkilometer-ruta hornugglekullarna fanns 1974.

I tabellen här nedan har fyra typer av ytor urskiljts:

	hornuggla	
	finns	finns inte
kvadratkilometer-ruta med åker eller äng	21	39
d:o utan åker eller äng	7	112

Hornugglekullar fanns alltså i 21 av de 60 (=35%) kvadratkilometer-rutorna med åker eller ängs-
mark medan endast 7 av de 119 (=6%) rutor som saknade åker eller ängs-
mark innehöll hornugglekullar. Sannolikheten att denna skillnad mellan hornugglekullarnas uppehållsplatser skall bero på slumpen är praktiskt taget obefintlig.

Sammanfattningsvis syns att hornugglan är beroende av ett landskap med åker-
och ängs-
mark för att kunna häcka. Som tidigare nämnts finns ju den viktigaste födan - åkersorkar - även på hyggen. Att hornugglan ändå tycks undvika skogs-
markerna kanske beror på att gamla större fågelbon (t ex av kråka) är betydligt vanligare nära åker och äng.

Litteratur: Corbet, G. & Ovender, D. 1981. Europas däggdjur.

Sveriges Ornitologiska Förening 1978. Sveriges fåglar.